Evanjelická bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Medzinárodná vedecká konferencia

Božia obraznosť

Ženské a mužské metafory Boha v biblických a antických tradíciách

ANOTÁCIA KONFERENCIE

Biblické texty vyjadrujú vzťah medzi Bohom a človekom prostredníctvom rozmanitých obrazov a metafor, ktoré čerpajú z rodinného, manželského, spoločenského a náboženského života starovekých spoločností. Popri tradičných obrazoch Boha ako Otca, manžela, kráľa či pastiera sa v biblickej tradícii stretávame aj so ženskou obraznosťou: Boh je predstavovaný prostredníctvom obrazov materskej starostlivosti, rodiacej ženy, ochrankyne a tej, ktorá prináša útechu. Osobitné miesto zaujíma personifikácia Múdrosti ako ženskej postavy, ako aj manželská a svadobná metaforika, ktorá nachádza významné pokračovanie v novozákonnom obraze Krista ako Ženícha a spoločenstva veriacich ako Nevesty.

Cieľom konferencie je skúmať rozmanité podoby biblickej obraznosti Boha, ich staroveké kultúrne a náboženské pozadie, teologický význam a dejiny interpretácie. Pozornosť sa bude venovať nielen ženským a mužským metaforám Boha, ale aj obrazom Božieho konania a jeho vzťahu k človeku. Osobitnou otázkou bude vzťah medzi metaforickým vyjadrovaním Božej skutočnosti a hranicami takéhoto vyjadrovania: do akej miery možno jednotlivé obrazy prenášať do teologických výpovedí o Bohu a aké interpretačné riziká vznikajú pri ich doslovnom alebo jednostrannom chápaní?

Konferencia otvorí priestor na interdisciplinárne skúmanie týchto otázok v kontexte starovekého Blízkeho východu, biblického Izraela, helenistického judaizmu a grécko-rímskej kultúry. Osobitná pozornosť sa bude venovať recepcii biblických obrazov v ranom kresťanstve a patristickej exegéze vrátane interpretácie Múdrosti a Logu, alegorického výkladu Veľpiesne, obrazov cirkvi ako Matky a Nevesty, ako aj chápania človeka ako Božieho obrazu.

Súčasťou výskumného záujmu bude aj antropologický a spoločenský rozmer tejto problematiky: chápanie muža a ženy ako Božieho obrazu, vzťah medzi náboženskými predstavami a postavením žien v antických spoločnostiach, ako aj vplyv grécko-rímskeho kultúrneho prostredia na formovanie ranokresťanských predstáv o mužovi, žene, rodine a spoločenstve.

Zámerom konferencie nie je prenášať súčasné ideologické kategórie do starovekých textov, ale prostredníctvom historického, filologického, religionistického a teologického výskumu hlbšie porozumieť rozmanitosti biblického a starovekého kresťanského jazyka o Bohu, človeku a ich vzájomnom vzťahu.

Konferencia víta príspevky z oblasti biblických vied, klasickej filológie, starovekých dejín, religionistiky, patristiky, dejín teológie a systematickej teológie.

ABSTRAKTY PRÍSPEVKOV

Sidonia HORŇANOVÁ

„... na Boží obraz ho stvoril“: muž a žena v perspektíve Genezis 1–2

Príspevok sa zameriava na exegetickú analýzu Genezis 1–2 s osobitným dôrazom na chápanie ženy ako nositeľky Božieho obrazu. Pozornosť venuje Gen 1, 26–27 a Gen 2, najmä vzťahu medzi mužom a ženou, ich spoločnej dôstojnosti a vzájomnosti. Analýza kľúčových hebrejských pojmov a literárneho kontextu skúma význam výrazov celem ʾĕlōhîm a ʿēzer kenḡdô. Cieľom je ukázať, ako Genezis 1–2 vypovedá o identite, hodnote a mieste ženy v Božom stvoriteľskom pláne.

Pavel PRIHATNÝ

Personifikovaná Múdrosť: Prehľad výskumu a prípadová analýza poémy Sir 4,11–19

Štúdia predkladá súhrn dosiahnutých výsledkov v oblasti skúmania konceptu personifikovanej Múdrosti naprieč biblickými knihami, hlavne u tzv. múdroslovných autorov. Následne sa zvlášť zameriava na rozmer „transformácie”, ktorú spôsobuje cesta disciplíny u adepta Múdrosti: skúma v čom konkrétne transformácia spočíva a aké je jej vyústenie. V druhej časti predkladá sémanticko-poetickú analýzu poémy v Knihe Sirachovho syna (Sir 4,11–19).

Katarína KARABOVÁ

***Sapientia* (*domina, mater, sponsa*) – ženská metafora Božej múdrosti v latinskej patristike**

Abstrakt: Biblická tradícia personifikovanej Múdrosti, osobitne v knihách Príslovia, Sirachovec a Múdrosti, pracuje s výrazne ženským obrazom. *Sapientia* tu vystupuje ako učiteľka, hostiteľka či milovaná a vyhľadávaná spoločníčka človeka. Ranokresťanská exegéza Božiu Múdrosť identifikuje s Kristom, večným Logom. Vzniká tak zaujímavé hermeneutické napätie medzi ženskou (gramatickou a obraznou) podobou Múdrosti a jej kristologickou interpretáciou. Príspevok sa zameriava na spôsob, ako s týmto napätím pracuje latinská patristika, najmä sv. Ambróz a sv. Augustín. Na vybraných textoch sleduje tri podoby ženskej metaforiky Múdrosti: *Sapientia domina*, Múdrosť ako autorita, učiteľka a vodkyňa, *Sapientia mater*, Múdrosť ako živiteľka, vychovávateľka a darkyňa duchovného života, a *Sapientia sponsa*, Múdrosť ako predmet túžby, lásky a duchovného zjednotenia.

Imrich PERES

Baránkova nevesta

V apokalyptických kresťanských víziách môžeme Baránkovej neveste pripísať dôležité miesto. Tento maximálne pozitívny eschatologický topos môže súvisieť so starodávnou ľudskou túžbou, aby ľudia mali v posmrtnej existencii dobrý a príjemný osud, ktorý sa najlepšie dá vyjadriť obrazom (svadobnej) nebeskej hostiny. Tento obraz kumuluje niekoľko kategórií: 1. na jednej strane stojí túžba, aby v posmrtnom živote mŕtvy nemusel smädiť (pretože duša uvoľnená z tela

smädí v smrti), ale mohol sa dostatočne napiť. 2. Zároveň nemusel byť v núdzi (žiadať o jedlo), pretože to stačilo v pozemskom živote. 3. Dôležitú úlohu tu zohráva aj to, aby nebol ďaleko od bohov (v temnom podsvetí), ale mohol byť ich spoločníkom, dokonca ich vynikajúcim spoločníkom (božou snúbenicou, nevestou alebo dieťaťom). 4. V tomto zmysle možno túto myšlienku spojiť aj s túžbou po zbožštení. V našej štúdii sa pokúsime načrtnúť, ako sa tento motív mohol v antike skutočne vyvinúť a vstúpiť do kresťanskej eschatológie, resp. ako táto túžba a myšlienka mohla nadobudnúť kresťanský charakter.

Zuzana VAĽOVSKÁ

Ježiš ako obraz ochraňujúcej matky

Ježišovo sebapredstavenie prostredníctvom obrazu ochraňujúcej matky je v evanjeliách síce výnimočné, ale v kontexte celej Biblie, kde nachádzame ženské a materské metafory, určite nie prekvapivé.

Ústredným prameňom skúmania je výrok u dvoch zo synoptikov, Mt 23,37 a Lk 13,34, kde aj vzhľadom k naliehavosti blížiacich sa udalostí Ježiš vyjadruje svoju túžbu zhromaždiť deti Jeruzalema pod svoje krídla tak, ako sliepka zhromažďuje svoje kuriatka.

Prednáška sa venuje nadväznosti na starozmluvný obraz Božích ochraňujúcich krídel ako miesta bezpečia a ochrany pred nebezpečenstvom. Pokračuje špecifikom materskej hydinovej metafory kontrastujúcej s častou starozmluvnou metaforou dravých vtákov a zdôrazňujúcou okrem iného jeho prístupnosť v kontraste s odmietaním zo strany Jeruzalema. Na záver prichádza dosah tejto metafory v spisoch apoštolských a cirkevných otcov.

Michal FULIER

Prorokyňa Jezábel v Zjav 2,18-29 na pozadí ženskej náboženskej autority v grécko-rímskej Malej Ázii

Postava Jezábel v posolstve cirkvi v Tyatírach (Zj 2,18-29) predstavuje jednu z výrazných ženských postáv Zjavenia Jána. Jej označenie za „Jezábel“ vytvára zreteľný intertextuálny vzťah k starozmluvnej postave Jezábel. Interpretácia tejto postavy sa preto tradične sústreďuje predovšetkým na jej biblické pozadie a na otázku identity historickej osoby, ktorá mohla stáť za týmto označením.

Príspevok skúma postavu Jezábel z perspektívy kultúrneho a náboženského prostredia Tyatír a širšej grécko-rímskej Malej Ázie. Osobitná pozornosť bude venovaná dokladom ženskej náboženskej autority a úlohám žien pri sprostredkovaní božského poznania. Cieľom je preskúmať, do akej miery mohli pôvodní adresáti Zjavenia poznať ženskú prorockú alebo obdobnú náboženskú autoritu zo svojho vlastného kultúrneho prostredia a či tento kontext mohol ovplyvniť spôsob, akým vnímali Jánovo označenie Jezábel ako προφῆτις.

Daniela ROŠKOVÁ

Pietas a pudicitia: starorímsky ideál ženskej cnosti

Pietas (oddanosť) a pudicitia (cudnosť) patrili medzi základné hodnoty, ktorými rímska spoločnosť definovala ideál ženy. Oddanosť manželovi, rodine a bohom, sexuálna zdržanlivosť, vernosť a predstava ženy ako manželky jediného muža (*univira*) predstavovali cnosti, ktoré nachádzame nielen v literárnych prameňoch, ale výrazne aj v rímskych náhrobných nápisoch. Tieto ideály pritom vznikli a rozvíjali sa stáročia pred nástupom kresťanstva.

Prednáška sa zameria na rímske chápanie ženských cností a na to, čo nám o ideáli rímskej ženy vypovedajú najmä epigrafické pramene. Zároveň sa pokúsi korigovať moderný obraz antického Ríma ako sveta predovšetkým sexuálnej voľnosti, orgií a morálneho úpadku, ktorý výrazne ovplyvnili literárne obrazy cisárov ako Caligula či Nero. Dekadencia a excesy boli súčasťou rímskeho sveta, nepredstavovali však jeho jedinú ani základnú hodnotovú normu. Pietas a pudicitia ukazujú, že ideály vernosti, rodinnej oddanosti, zdržanlivosti a morálnej integrity boli súčasťou rímskej kultúry dávno pred kresťanskou morálkou.

Valéria Terézia DANČIAKOVÁ

Žena na okraji antickej spoločnosti?

Všeobecným hodnotením postavenia žien v minulých obdobiach je často jednoduché konštatovanie útlaku, pozície na periférii. Takýmto smerom sa veľmi často aj vyvíjajú aj záverečné práce venované postaveniu ženy v antickej spoločnosti. Akoby sme museli predpokladať, že ženy boli akýmisi nižšími bytosťami. A áno, nachádzame texty, ktoré konštatujú nižšiu schopnosť žien v rôznych oblastiach. Aká je ale realita každodenného života antickej ženy. Kto vôbec je žena antickej Rímskej ríše? Cieľom príspevku bude priblížiť legislatívu a právne pramene ktoré možno prekvapivo poukazujú na trochu inú reality žien v antickej spoločnosti, než je bežne pretláčaná v spoločenskom diskurze.

Magdalena MARUNOVÁ

Žena v Božím obrazu: Od Filóna Alexandrijského k Řehořovi z Nyssy

Příspěvek zkoumá, jakým způsobem je žena zahrnuta do pojetí člověka stvořeného podle Božího obrazu v alexandrijské a kappadocké antropologické tradici. Východiskem je Filón Alexandrijský, jehož exegeze dvojího stvoření rozlišuje mezi inteligibilním člověkem stvořeným κατ᾽ εἰκόνα, který není ani mužem, ani ženou, a člověkem smyslově vnímatelným, podléhajícím již pohlavní diferenciaci. Toto rozlišení se však u Filóna protíná s alegorickou opozicí νοῦς a αἴσθησις, v níž je mužský princip spojován s rozumem a ženský se smyslovým vnímáním. Vzniká tak charakteristické napětí mezi nepohlavní povahou člověka κατ᾽ εἰκόνα a hierarchicky strukturovanou symbolikou mužského a ženského.

Na pozadí proměn tohoto exegetického dědictví u Klementa Alexandrijského a Órigena se zaměříme na Řehořovu interpretaci Gn 1,26–27 v *De hominis opificio*, zejména na jeho pojetí dvojího ustavení lidské přirozenosti v 16. kapitole. Řehoř rozlišuje stvoření člověka podle božského archetypu od jeho rozlišení na muže a ženu, které vztahuje k tělesnosti a k způsobu rozmnožování připojenému k lidské přirozenosti s ohledem na předvídaný pád. Pohlavní diferenciace proto nevymezuje účast člověka na Božím obrazu, nýbrž náleží k odlišné rovině jeho

stvořené existence. Žena je v Řehořově antropologii zahrnuta do člověka κατ᾽ εἰκόνα nikoli jako žena v opozici k muži, nýbrž jako plně lidská bytost sdílející tutéž přirozenost stvořenou podle Božího obrazu. Otázka ženy jako *imago Dei* se tak u Řehoře přesouvá od problému jejího zahrnutí k otázce vztahu mezi univerzální lidskou přirozeností, pohlavní diferencí a eschatologickým určením člověka.

Helena PANCZOVÁ

Svadobná metaforika Veľpiesne v komentári sv. Gregora z Nyssy

Vo svojich *Homíliách na Veľpieseň* sv. Gregor z Nyssy nadväzuje na starobylú interpretačnú tradíciu, ktorá spájala *Veľpieseň* so svadobnou metaforikou Nového Zákona aplikovanou na Mesiáša, Ježiša Krista. V úlohe Nevesty vystupuje ľudská duša. No Gregor používa aj inú starobylú tradíciu, ktorá pokladala knihy *Príslovia, Kazateľ* a *Veľpieseň* za tri stupne v duchovnom rozvoji. No zatiaľ čo v prvých dvoch knihách je hlavným protagonistom, s ktorým sa čitatelia majú stotožniť, muž, vo Veľpiesni je to žena, Nevesta. Pre Gregora je táto „zmenu pohlavia" signifikantná. Pri duchovnom rozvoji má kresťan (= muž) najprv rozvíjať vlastnosti, ktoré sú symbolicky a kultúrne „mužské", no na najvyššom stupni prichádza čas na rozvoj „ženských" vlastností, ktorými sú podriadenosť voči Bohu, receptivita a materinská starostlivosť o zverený život. Vzorom takéhoto duchovne pokročilého muža, duše-Nevesty, bol podľa Gregora Mojžiš, „Boží služobník".